

ОРХАН ПАМУК

ЛАУРЕАТ
НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ
З ЛІТЕРАТУРИ 2006

СТАМБУЛ:
СПОГАДИ
ТА
МІСТО

Харків
«Фоліо»
2012

Ще один Орхан

Із раннього дитинства я здогадувався, що мій світ набагато більший за той, який я міг побачити; що десь на вулицях Стамбула, у будинку, що дуже подібний до мого власного, живе ще один Орхан. Він так на мене схожий, що міг би навіть стати моїм близнюком, а то й навіть моєю копією. Я не в змозі згадати, звідки і коли у мене з'явилася така думка. Мабуть, вона народилася з павутиння міського галасу, непорозумінь, марев та страхів. Одначе вже одна з моїх найперших згадок допомагає зрозуміти, звідки у мене з'явилося відчуття, що десь поряд є мій примарний двійник.

П'ятирічним мене ненадовго відправили до іншої оселі. Наприкінці одного із своїх буремних розставань мої батьки домо-

вилися зустрітися в Парижі, вирішивши залишити мене та мого старшого брата жити нарізно у Стамбулі. Мій брат лишився у самому серці родини, разом з бабусею в апартаментах Памуків у стамбульському районі Нішанташи*. Мене ж було вирішено відвезти до тітки в інший район — Джіхангір. Отож в оселі, де до

* *Нішанташи* — дослівно з турецької «цільовий камінь, мішень» — один з найбагатших кварталів Стамбула, де пролягає його найдорожча вулиця. Складається з мікрорайонів Тешвікіє, Мачка, Пангалти і є частиною району Шішлі. Всі ці квартали будуть згадуватися у книжці далі.

мене ставилися з надзвичайною добротою, на стіні висіла світлинка маленького хлопчика. Час від часу дядько з тіткою тицяли у світлину зі словами: «Поглянь-но! Це ти».

Миле дитя з наївними оченятками, що дивилося на мене зі знімка, справді дещо було схожим на мене. На ньому навіть був такий самий картуз, якого й я іноді тягав. Я знав, що то не я на світлині (кітчеве втілення «милої дитини», котре хтось прихопив із собою з Європи). Втім, я й надалі невпинно питав себе: чи це і є той Орхан, що мешкає десь в іншому будинку?

Звісно, наразі я теж мешкаю в іншій оселі. Ніби я мусив покинути свій попередній дім, аби не зустрітися зі своїм близнюком; та щойно в мені ворушилося бажання повернутися у свій справжній дім, радості від думки про ймовірну зустріч я зовсім не відчував. Щораз, як дядько з тіткою дражнили мене, торочачи про того хлопчину на стіні, у моїй голові починався гармидер: мої думки про мою рідну домівку, мене самого, мої власні світлини й хлопчика, що на знімку був таким схожим на мене, й згадки про інший дім плутано снували всередині, посилюючи моє нетерпіння знову опинитися у рідній хаті, в оточенні моєї родини.

Незабаром бажання моє здійснилося. Проте примара ще одного Орхана там, в іншій оселі десь у Стамбулі, назавжди лишилася зі мною. З дитячих років і аж до самої юності він невідступно жив у моїх думках. Зимовими вечорами, прогулюючись міськими вулицями, я уважно вдивлявся в жовтогаряче світло чужих домівок і думав про щасливі, спокійні родини, що живуть безтурботним життям. А потім, згадавши про того іншого Орхана, котрий міг би мешкати в одному з цих будинків, здригався. З плином часу, коли я подорослішав, Орханова примара перетворилася на фантазію, а фантазія — на невідступне нічне жахіття. У одних снах я, зустрівши того Орхана, несамовито кричав, у інших — ми стояли пліч-о-пліч у жаскій, неблаганній тиші. Коли я знову миттєво поринав у сон чи, навпаки, просинався, я ще міцніше чіплявся за свою подушку, дім, вулицю, своє місце у світі.

А коли почувався нещасним, уявляв, ніби опиняюся в іншому будинку, в іншому житті, там, де жив той, інший Орхан; хай там як, а я вже частково переконав себе, що я — це він, і мені було так утішливо-радісно уявляти, який він щасливий. Настільки радісно,

що протягом певного часу я геть не відчував потреби відшукувати інший дім у тій іншій, уявній частині міста.

І ось урешті ми дісталися сутності питання: я ніколи в житті не полишав Стамбул, ані будинків, ані вулиць, ані околиць мого дитинства. Звісно, іноді я переїздив у різні райони міста, але наразі, півстоліття по тому, я знову мешкаю в апартаментах родини Памуків, де зробили мій перший знімок і де моя матінка вперше взяла мене на руки, аби показати мені світ. Знаю, своєю наполегливістю я дещо завдячую своєму уявному другові та втісі, яку я дістаю від зв'язку між нами. Однак ми живемо у час, означений масовою міграцією й творчими іммігрантами, тож іноді мені надзвичайно важко пояснити, чому я ніколи не покидав не лише міста чи краї-

ни, але й завжди лишався в одній і тій самій будівлі. Я знову чую журливий материн голос: «Сину, чому б тобі не вийти погуляти, змінити оточення чи, може, поїхати у подорож?..»

Конрад, Набоков, Нейпол. Ці письменники відомі тим, що спромоглися мігрувати поміж різними мовами, країнами, культурами, континентами, ба навіть цивілізаціями. Їхня уява живилася вигнанням, і поживу вони знаходили не в коренях, а радше у безкорінні. А моя, натомість, вимагає, щоб я лишався в одному місті, на одній вулиці, в одній і тій самій будівлі, спостерігаючи одні й ті самі краєвиди. Доля Стамбула — це моя доля. Я прикипів до цього міста, бо саме воно зробило мене тим, ким я є.

Флобер, що відвідав Стамбул за сто два роки до того, як я побачив світ, був уражений різноманіттям життя на його залюднених вулицях. В одному зі своїх листів письменник передбачав, що за століття це місто стане столицею світу. Одначе сталося достоту навпаки: після падіння Османської імперії світ майже забув, що Стамбул існує. Той Стамбул, у якому я народився, був найбільш ізольованим за всі дві тисячі років своєї історії. Для мене це місто завжди було містом руїн та занепадницько-імперіального смутку. Я прожив життя або ж у нескінченній боротьбі з цим смутком, або (як роблять усі стамбульці) намагаючись зробити його частиною себе.

Власне, хоч раз за життя наші роздуми про себе самих приводять нас до потреби переглянути обставини свого народження. Чому ми народилися саме в цьому куточку світу, саме в цей день? Родини, країни та міста, народитися в яких нам випало за жеребом життя, — усі вони сподіваються на нашу любов, і ми дійсно від щирого серця любимо їх. Але чи заслуговували ми на краще? Іноді я думаю, що мені не поталанило, бо я народився у старіючому,

Зміст

1. Ще один Орхан	9
2. Світлини у понурому домі-музеї	18
3. Про мене	30
4. Знищення Палаців Паші. Сумна прогулянка вулицями	39
5. Чорно-біле	50
6. Досліджуючи Босфор	67
7. Босфор Меллінга	85
8. Мама, тато та безліч розставань	107
9. Ще один дім: у Джіхангірі	115
10. <i>Hüzün</i>	124
11. Четвірка самотніх меланхолійних письменників	147
12. Моя бабуса	158
13. Радощі й одноманітність шкільного життя	164
14. Оненоробаз итавулп	174
15. Ахмед Расім та інші стамбульські оглядачі	178
16. Не ходи вулицями, роззявивши рота	186
17. Радощі малювання	195
18. Колекція фактів та чудасій Решата Екрема Кочу	201
19. Падіння чи завоювання? Туркінізація Константинополя.....	227
20. Релігія	234
21. Багатії	249

22. На борту кораблів, що проходили Босфором; про найвідоміші пожежі, переїзди й інші нещастя	264
23. Жерар де Нерваль у Стамбулі. Прогулянки кварталом Бейоглу.....	288
24. Сумні прогулянки Готьє бідними кварталами міста	296
25. Під пильним наглядом Заходу	308
26. <i>Hüzün</i> , що навівають руїни: Танпінар та Яхя Кемаль блукають бідними міськими кварталами	322
27. Мальовничі й віддалені квартали	333
28. Малюючи Стамбул	346
29. Малювання та родинне щастя	356
30. Дим, що здіймається з димарів кораблів, котрі йдуть Босфором	363
31. Флобер у Стамбулі. Захід, Схід та сифіліс	372
32. Бійки зі старшим братом	382
33. Чужинець у чужоземній школі	392
34. Ти нещасний, коли ненавидиш себе й рідне місто	411
35. Перше кохання	421
36. Корабель у затоці Золотого Рогу.....	444
37. Розмова з матір'ю: терпіння, розсудливість та мистецтво	461
Про світлини у книзі	480
Показчик. Місто Стамбул	483
Загальний показчик	490